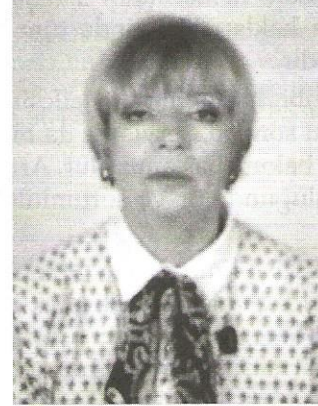

Yoğun Bakım Birimlerinde Etik Sorunlar ve Yaklaşımlar*

Ethic Issues and Approaches in Critical Care Units

Kamerya Babadağ, Doç. Dr.

Doç. Dr. Kamerya BABADAĞ
İ.Ü. Florence Nightingale Hemşirelik Yüksekokulu
Hemşirelik Esasları Anabilim Dalı Başkanı

YBHD 1997;1(1):13-15

Küreselliğin kabul gördüğü günümüzde en önemli değerlerin başında birey olma yer almaktadır. İnsan onuruna saygı, sağlıklı yaşam hakları gibi içerdiği kavramlar ise hemşireliğin ahlaki yönleri ile büyük benzerlik gösterir. Genelde birey hastalandığında ve bir kuruma yattığında, onun bireysel hakları ve özgürlüğü büyük ölçüde kısıtlanır. Çünkü bireyin hasta kabulünden sonra sorumluluğunu sağlık kurumu ve sağlık ekibi üstlenir. Ekip içinde hemşirenin ilk sorumluluğu Yoğun Bakım Birimi'ndeki hastanın zarar görmesini önlemek ve hastayı verilen hizmetten yarar sağlar hale getirmektir. Bazı durumlarda hasta ve ailesinin sosyoekonomik düzeyi, birim içinde yararlanacağı bakım ve tedavinin tüm kaynaklarını kullanmaya yeterli değildir. Böyle bir durumda bakım kaynaklarının dağılımında bir eşitsizlik söz konusu olur. Bu da etik ikileme neden olur. Bu etik sorunları çözümlenecek olan hemşire, hemşirelikte geçerli etik ilke ve ahlaki değerlerle tüm bakım koşullarından hastanın yararlanmasını sağlamalıdır.

Anahtar Sözcükler: Yoğun bakım, etik.

Son yıllarda sağlık hizmetlerine yönelik yazılı basın ve görsel yayın yolları ile (i) temel insan hakları ve özgürlükleri, (ii) kişinin bedensel ve manevi bütünlüğünün korunması ve (iii) tüketici hakları, hasta hakları gibi kavramlardan oldukça sık söz edilmektedir.

Individuality is one of the leading values in the globalism for today. It embraces some values which are also very similar to those of nursing moral issues, such as respect to human dignity and respect to one's rights to lead a healthy life. When a patient contracts a disease and is admitted to a health care institution, his freedom and rights are limited to a large extent because many responsibilities are undertaken by the health care institution and health care team. The first responsibility of the nurse in a health care team is to prevent the patient in CCU from receiving any harm and to enable him/her to get utmost utilization of the health care provided. In some cases, the socioeconomic status of the patient may not be good enough to afford all sources of care and treatment, thereby leading to inequality in the allocation of sources, which further produces an ethical dilemma. It is the nurse's duty to solve this problem by adhering to ethical principles and moral values of nursing profession and by providing the patient with all health care sources.

Key Words: Critical care, ethics.

20. Yüzyılın sonlarında dünyada çağdaş bir görüş olarak belirlenen "globalleşme-küreselleşme"-nin yükselen değerleri içinde, birey olma (individuality) ilk sırada yer almıştır.

Birey olma, insan haklarından kaynaklanan bir değer olup kapsamında bireye yaşama hakkı, sağlık hakkı, seçme özgürlüğü, saygı gibi hakları barındırır. Ne var ki, "hastalık, bireyin seçim yapma yeteneğini etkileyebilir, ancak bu hak ve özgürlüğünü asla etkilemez".

* Bu makale XI. Ulusal Kardiyoloji Kongresi, "II. Ulusal Yoğun Bakım Hemşireliği Sempozyumu"nda "Terapötik Bir Yoğun Bakım Ortamı Nasıl Olmalıdır?" Panelinde sunulmuştur (26 Eylül 1995, Yeşilyurt-İstanbul).

BİREYİN YATAKLI KURUM VE BİRİMLERDE HAK VE ÖZGÜRLÜKLERİ

Bireyin insan haklarından kaynaklanan tüm hakları, hasta hakları biçiminde tüm kurumlarda süregelmektedir.

Bilindiği gibi, hasta birey ve ailesinin bir kuruma başvurusu sonucu, servis ya da birime kabulü ile hemşirelik bakımı başlamış olur. Artık hasta hastane sorumluluğundadır ve sorumluluğu hemşire de üstlenir.

Hemşirelik disiplini, bireyin ve toplumun esenliğini, iyiliğini sağlamak, geliştirmek için entellektüel ve teknik becerilerle, kişiler arası etkileşim sonucu oluşan karmaşık bir sağlık hizmetidir.¹

Yoğun bakım birimlerinde, uzay mekiği (gemisi) gibi teknolojik donanımın yanı sıra, uzmanlaşmış, ehil hemşirelik ve tıbbi personelle diğer hizmetlerin de sunulduğu daha rafine bir ortam söz konusudur. Böylesi bir ortamda, çalışma saati sona eren hemşire, hastalarını meslektaşına teslim ettikten sonra, günün yanıtsız soruları ve ikilemlerle yüklü ve sıkıntılı olarak birimden ayrılır.

Yoğun Bakım Birimlerindeki İkilemler?

Bunlar "etik ikilemler"dir. Gaul'a göre etik ikilem, iki eşdeğerde fakat farklı istençlerin ya da istenmeyen seçim/tercih'inde zorlamadır. Had-dad'a göre ise, etik ikilem hak ve sorumluluklar arasındaki çatışmayı içerir ve iki ya da daha çok seçenekten birinin seçimini zorlar.²

Bilindiği gibi hemşirenin birinci derecedeki sorumluluğu "hastaya güvenli ve kaliteli bakımı sağlamaktır". Diğer deyişle hastaya zarar vermeme sorumluluğudur.^{2,3}

İşte yoğun bakım birimlerinde hemşireler, hastaların bakımı ile ilgili kararlar verirken, bunların daima bir etik boyutunu algılamakta; daha da önemlisi, doğru/yanlış kavramlardan öte, karar nasıl doğru eyleme geçirilir endişesini yaşamaktadır.

Yoğun bakım birimlerindeki etik ikilemler arasında şunlar sayılabilir:

- Bakım ve tedavide yeterli kaynak bulamama,
- Bireyin ekonomik düzeyi,
- Kaynak dağılımının eşitsizliği,
- İleri teknolojik donanımın kullanımı,
- Paternalistik ebeveyn yaklaşımı.

Etik Sorunları Etkileyen Faktörler

Günlük çalışma yaşamında, yoğun bakım birimi hemşiresi, bu faktörlerden başka etik sorunlardan kaynaklanan çok sayıda sorunla karşılaşabilir.

Bu sorunların çözümünde, hemşire-hasta-aile üçlüsünde, etik karar verebilmek için özel şablonlara sahip değiliz. Kaldı ki, hemşirenin ve hasta bireyin bireysel felsefe, inanç ve değerleri etik kararların verilmesi ve eyleme geçilmesini büyük ölçüde etkiler.

Nasıl Etik Karar Verilir?

Hemşire sunacağı bakımda,

- Öncelikle ana etik kodlarına,
- Hasta haklarına,
- Aile değer ve inançlarına,
- İnsana, yaşamına, sağlığına, duyarlılığı temel alacaktır.

Ancak bireysel değerler,

- Değişken,
- Başkalarınınki ile çatışma, ve
- Uymama özelliklerinden ötürü dinamikdir.

O halde hemşirelikte, "Evrensel Etik İlkeler" olarak nitelediğimiz;

- Otonomi,
- Zarar vermeme,
- Hastaya yarar sağlama,
- Adalet,
- Dürüstlük,
- Güvenirlilik,
- Sadakat, devreye girecektir.

Ne var ki, etik nedenlerle karar verme, hemşirelik sürecine benzer, sistematik bir düşünme biçimini gerektirir. Bunun için hemşire;

- Önce etik sorunun varlığını saptar,
- Sorunla ilgili veri toplama aşamasına geçer,
- Etik akıl yürütme ve etik ilkelere duyarlı tedbirler düşünür.

• Alternatifler, seçenekler belirlendikten sonra, etik çatışmadaki kişiler, eyleme geçecek noktaya gelir.

- Eylemi gerçekleştirir.⁴
- Eylemin sonuçlarını değerlendirir.

Etik İkilemi Tanımlama

• İkilemi yaşayan hemşirenin bir grup içinde/ forum halinde kendini sınaması ile ilk adım atılır.

• Başkalarının ikilemle ilgili farklı algıları, kişinin bakış açısını geliştirmesini ve içsel, içe dönerek değerlendirme yapmasını sağlar.

• Başhemşiresi/birim yöneticisi ile sorunu tartışır.

- Birim hekimi ve başhemşiresi ile toplantı yapar.
- Eylem planlarının etkinliğini değerlendirir.

- Model kullanma yoluna gider.

Pelegriño, "Sağlık gibi çok kişisel bir konuda, birinin kişisel değerlerini diğer kişiye yüklemek, ahlaki bir adaletsizliktir" der.²

KAYNAKLAR

1. Raines DA. Moral agency in nursing. Nursing Forum

1994;29(1):5-11.

2. Velioğlu P, Babadağ K. Hemşirelik tarihi ve deontoloji dersi. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları, 1992.
3. Reigle J. Resource allocation decisions in critical care nursing. Nurs Clin North Am 1989;24(4):1009-15.
4. Potter PA, Perry AG. Basic nursing theory and practice. 4th. ed. St. Louis: Mosby-Year Book Inc. 1995.